

Идентификација на Исхак-беговиот амам во Скопје

Од вакафнамето на Исхак-бег, легализирано во 1445 г., дознаваме дека Исхак-бег во Скопје, меѓу другите објекти, изградил и двоен (чифте) амам, кој е придружен кон неговиот голем имот што го завештал за издржувањето на Имаретот (Алаца-џамија) и Медресата, кои исто така ги изградил во Скопје.¹

Во овој докуменат Исхак-беговиот амам е точно лоциран, т. е. означени се тогашните негови граници. Цитираме: »Завештани биле и цели два амама кои се наоѓаат во спомнатиот (град), едниот за мажи а другиот за жени, што се граничат со муслимански гробишта, мулкот на кројачот Хамза и со јавен пат«.² Во денешните изменети услови изнесените податоци за локацијата на овој објект ништо не ни зборуваат, така што само со нив не сме во состојба точно да го одредиме местото каде што тој се наоѓал. Да додадеме, исто така, дека денес во Скопје никој не знае ништо да каже во однос на локацијата на овој амам. Може да кажеме дека скоро и се заборавило дека постоел таков објект во Скопје. Пишуваните податоци, со кои располагаме, се исто така многу скудни. Ке го наведеме податокот во пописните дефтери од 1467/68 г. според кој годишната закупнина за овој амам изнесувала 10.000 акчиња.³ Во книгата на Салих Асим »Üsküb tarihi ve civari«,⁴ таму каде што се зборува за личноста на египетскиот султан Ѓури, наоѓаме податок што се однесува на Исхак-беговиот амам.

Во нашиов прилог ќе се задржиме повеќе врз анализата на податокот што го дава Салих Асим и ќе се обидеме да ги изнесеме резултатите од нашите проучувања до кои дојдовме во врска со идентификацијата на Исхак-беговиот амам.

¹ Dr Hasan Kaleši, Najstariji vakufski dokumenti u Jugoslaviji na arapskom jeziku, Vakufi i vakufnama-Hudžet Ishak-bega u Skoplju, Priština 1972.

² Dr Hasan Kaleši, н. д., с. 104.

³ Турски документи, Опширен пописен дефтер Но 4, (1467—1468), во редакција на Методија Соколки и Д-р Александар Стојановски, Скопје 1971, с. 535.

⁴ Salih Asim, Üsküb tarihi ve civari, Üsküb 1932 (печатена на старотурски во печатницата на Хаџи Казим), с. 23.

Имено, Салих Асим, зборувајќи за султан Ѓури, вели дека неговиот гроб се наоѓал во Скопје, и тоа во гробиштата што биле лоцирани близу до »Касапана«. На гробот постоел натпис »Мисирски султан Ѓури«. Според месната традиција што ја предава авторот, египетскиот султан Ѓури живеел во Скопје инкогнито по победите што во Египет ги извојувал султан Селим I. Според истово предание, тој служел во Исхак-беговиот амам, кој се наоѓал близу до гробот чии урнатини, како што вели авторот, можеле доскоро да се видат. Податоците што понатаму ги дава Салих Асим во однос на личноста на султан Ѓури, за нас не се битни.⁵ Битно е дека во изнесените податоци се наспомнува Исхак-беговиот амам и дека него го лоцира до спомнатиот гроб кај »Касапана«.

Според документите со кои располагаме, како и од искажувањата на постарите жители на Скопје, може со голема точност да се одреди локацијата на »Касапана«. Имено, »Касапана« или »Стара Касапана« се нарекувал просторот на крајот од скопската Чаршија, каде што се вршела касапската дејност до 1869 г., т. е. до изградбата на новата кланица во Скопје. Што се однесува, пак, до гробиштата, кои ги спомнува Салих Асим, треба да се каже дека такви постоеле, и тоа на просторот од денешниот Бит-Пазар. Некои од надгробните белези од овие гробишта се зачувале in situ дури и до ослободувањето на Скопје во 1944 г.

Ако се точни податоците што ги дава Салих Асим, тогаш локацијата на Исхак-беговиот амам треба да се бара на просторот меѓу Бит-Пазар и делот во скопската Чаршија наречен »Касапана«. Тргнувајќи во потрага по оваа локација, доаѓаме до неидентификуваните остатоци од една стара градба од исламска архитектура, кои до пред неколку години се

⁵ Во Скопје се зачувало сеќавањето за султан Ѓури. Тоа се гледа и од документите на Фондот »Скопска општина од 1862—1912«, кој се наоѓа во Архивот на Македонија, во кои овие гробишта се забележани под името »Султан Ѓури«. Во истите документи се сретнува и улица со назив »Султан Ѓури« (види: К. 20, 1304 Temmuz 14 = 26. VII. 1888; К. 10, 1296 Mart 20 = 1. IV. 1880).

1 Остатоци од Исхак-беговиот амам

2 Остатоци на Исхак-беговиот амам,
детаљ

3 Остатоци на Исхак-беговиот амам

4 Остатоци од Исхак-беговиот амам

наоѓаа на крајот од Чаршијата кон Бит-Пазар, поточно меѓу Бит-Пазар и Куршумли-ан. Од порано постоечките остатоци можеше да се констатираат сидови и одделни простории зачувани во височина на некогашните куполи. Според начинот на градењето, како и од концепцијата што можеше да се насре, констатирано беше дека тие припаѓале на објект од исламска архитектура што служел како амам и беа ставени под заштита на законот во 1964 г. како »Остатоци од исламска архитектура« без да бидат идентификувани.⁶ Со нивното заштитување се планираше подоцна да се пристапи кон испитување и конзервирање, како и да се земат предвид при спроведувањето на урбанистичкиот план на Скопје. За жал, поради непочитување на решението на Заводот и непридржување кон законските одредби, Управата на пазарите, за да се здобие со поголем продажен простор, ги урна овие споменични вредности и го израмни теренот. По овие интервенции, од површината речиси се избриша секаква трага за постоење на каков било објект на ова место.

За овие остатоци никој ништо не знае да каже во градот, освен дека тука се наоѓал амам. Впрочем, позната е судбината на повеќето стари објекти кои, со текот на времето, поради напуштање на функцијата за која биле изградени, постепено се руинирале до толкава мера што се избришале од сеќавањето на луѓето, па се заборавило кој ги изградил, та дури и за каква намена служеле.

Анализирајќи ги податоците во врска со лоцирањето на Исхак-беговиот амам, како и земајќи ја предвид локацијата на која се наоѓаа остатоците од спомнатиот објект, дојдовме до заклучок дека се работи за иста локација и дека остатоците од неидентификуваниот амам кои беа доскоро зачувани, претставуваа остатоци од Исхак-беговиот амам. За по-

тврдувањето на нашиот заклучак сега може да ни помогнат и податоците од спомнатото вакафнаме на Исхак-бег. Границите дадени во вакафнамето сега го добиваат своето вистинско значење, со тоа што може да се идентификуваат. Ако ги споредиме податоците од вакафнамето, за границите на Исхак-беговиот амам, со границите на предметните остатоци, ќе видиме дека навистина се работи за иста локација. Така, на пример, остатоците од амамот од јужната страна се граничеа со улицата Самардиска, соодветна на јавниот пат од вакафнамето. Од источна страна со Бит-Пазар, лоциран на местото од муслиманските гробишта наспомнати во вакафнамето (тоа се токму оние гробишта во кои се наоѓал гробот на египетскиот султан Гүри). Од северната и западната страна се граничеле со комплекс од станбени објекти подигнати на местото од имотот на кројачот Хамза. Според тоа, можеме со сигурност да тврдиме дека неидентификуваните остатоци од амам што се наоѓаа на крајот од скопската Чаршија, т. е. на просторот меѓу Бит-Пазар и Куршумли-ан, претставувале остатоци од двојниот амам на Исхак-бег.

* * *

Овој амам бил изграден од Исхак-бег во првата половина на XV в., поточно меѓу 1438 г., кога бил изграден Имаретот, т. е. Алаца-џамија, задужбина на истиот легатор, и 1445 г., кога било легализирано вакафнамето на Исхак-бег. Ктиторот на овој објект бил истакната личност во турската држава од времето на султан Мурат II. Тој бил вториот краишки војвода во Скопје по Паша Јигит-бег. Заедно со неговиот син, Иса-бег, одиграл видна улога во ширењето и воспоставувањето на турската власт во нашите краишта, а преку подигање многубројни задужбини и основање разни институции, местата во кои управувале добиле нова, ориентална физиономија. Од објектите што Исхак-бег ги изградил во Скопје до денес се зачувале уште Алаца-џамија, Безистенот и Сули-ан.

⁶ Во заводот за заштита на спомениците на културата на град Скопје, види: а) Регистар на недвижни споменици на културата под бр. 32; б) Записник бр. 281 од 11. V. 1964 г. на комисијата која извршила увид и на чиј предлог спомнатите остатоци се ставени под заштита на државата.

Од податоците изнесени во задужбинскиот акт видовме и тоа дека Исхак-беговиот амам бил двоен (чифте) амам. Каква била неговата диспозиција, како бил организиран просторот и колкави биле точно неговите димензии, не ни е познато. Ке истакнеме само дека амамите се таков архитектонски вид чијшто распоред на просторите најразлично се компонирал, така што не се сретнуваат два исти амама. Остатоците што беа зачувани од Исхак-беговиот амам пред уривањето не беа достатни за да се установи точно планот на амамот. Сепак, може да се претпостави дека машкиот дел од амамот се наоѓал во југоисточното крило од објектот, поблиску до Чаршијата. На ова укажува и податокот од спомнатото вакафнаме, во кое се вели дека Исхак-бег завештал и 12 дуќани до машкиот дел од амамот.⁷ Најверојатно, тоа биле дуќаните изградени на местото од денешните дуќани што се наоѓаат на крајот од улицата Самарциска и оние од улицата »192«, од страната кон Бит-Пазар. Локацијата на амамот, од јужната и источната страна, и сега е заградена со дуќани.

Не знаеме до кога функционирал амамот на Исхак-бег и кои биле причините за неговото напуштање.⁸ Несомнено, и овој објект, како и повеќето монументални градби во Скопје, страдал во познатите катастрофи какви што биле земјотресот од 1555 г., опожарувањето од крајот на XVII в. и др.

Инаку, Исхак-беговиот амам е еден од четирнаесетте јавни амами изградени во Скопје во периодот на турско владеење што успеавме да ги регистрираме. Тој е наедно и најстар од трите двојни или чифте-амами, од кои два сè уште постојат во Скопје. Тоа се: Чифте-амам, задужбина на Иса-бег, и Даут-пашиниот амам.

Во иднина, со дислоцирањето на Бит-Пазар, треба да се предвиди откривање и конзервирање на овој значаен споменик на културата и неговото вклопување; со тоа би му се дала одредена намена што најмногу ќе му одговара, бидејќи се наоѓа во составот на скопската Чаршија.

⁷ Dr Hasan Kaleši, н. д., с. 104.

⁸ Јован Хаџи Василеніќ го спомнува овој амам како »амам до Стара-Касапана« и го вбројува во групата скопски амами што постоеле и работеле до 1880 г. Види: Скопје и његова околина, Београд, 1930, с. 168.

5 Продажен простор создаден со уривањето на остатоците од Исхак-беговиот амам

6 Дуќани што се наоѓаат покрај јужната страна од амамот — на улицата Самарциска

7 Објекти што се наоѓаат покрај источната страна од амамот, кон Бит-Пазар

Résumé

L'IDENTIFICATION DU HAMMAM DE ISHAK-BEY A SKOPYÉ

Dans la communication présente l'auteur nous relate les résultats des recherches concernant la question de l'identification des restes du hammam qui se trouvait il y a quelques années sur l'espace qui réussit d'identifier, à l'aide des données indirectes qu'il a trouvé dans la littérature, les restes du hammam susdit comme étant la fondation de piété de Ishak-bey qu'il a fait construire à Skopyé dans la première moitié du XVe siècle.